

Erdő, rét, patak, tisztás, virágok, madárcsicsegés, tücsökcirpelés... Mindez legföljebb arra jó, hogy emlékszálai beleszövődjenek a „legszebb nyári emlékem” című iskolai fogalmazás szövetébe.

Sátor helyett megint ugyanott kell laknom, ahol már másfél éve élek anyámmal: a Dob utcai bérház hátsó épületének második emeletén. A lakás négyszobás, van két kis cselédszoba, konyha, hall, fürdőszoba, külön vécé. Anyámnak és nekem ez bőven elég – lenne. Anyai nagyanyám, Riza csaknem egy éve halt meg valami bélfertőzésben, amit ukrán betegségnek neveznek.

Mivel ez négyes társbérlet, nekünk egyetlen szoba jut. Ablaka a hámló vakolatú sárga tűzfalra néz. Két helyiség Margit nénié és bakfis lányáé, Zsuzsié. Ami a „békeidőben” szalon vagy nappali lehetett, az most Sándor bácsi és Paula néni birodalma. A nagyobbik cselédszobát Juliska néni és férje, Feri bácsi lakja. A kisebbikben egyelőre nincs senki, de egy év múlva Sándor bácsiék kiadják egy családnak albérletbe.

A fürdőszobát Margit néniék konyhának használják. A mi konyhánk csak részben a miénk. Paula néni élesztgeti a tüzet a „sparheltben”, bab-vagy sárgaborsó főzelék, krumplileves illatán kell átvergődnünk, hogy az ajtónkig jussunk. Nekünk petróleumfűzőnk van, én hozom a sarki boltból a „petrolt”, én cserélgetem a kanócot.

A legnagyobb örömöm, hogy a vécé csak a társbérelőinkkel közös. A gangról nyíló másik hat lakásból ugyanis a folyosó végén sorakozó három fülkébe járnak, ha megköveteli a szükség.

Az angol-amerikai Who's Who, a Ki Kicsoda 1946-os kiadásában társbérelőink közül furcsa módon senki nem szerepel. Pótolom az eléggé el nem ítéhető hiányt.

Anyám kereskedelmi középiskolát, úgynevezett líceumot végzett Makón. Egyelőre női ruhák javításával foglalkozik. A varrógép, a „zinger” egész nap csattog, még szerencse, hogy én csak este megyek haza a suliból és a napköziből.

A megtermett, nagyhangú Margit néninek fuvarozó vállalkozása van.

A Dob utca elején a sarki kocsmában adja ki reggelente az aznapi feladatot. Két-három stráfkocsi áll a szolgálatára, bútort, sze-

net, fát szállítanak. Rendezett lehet az üzletmenet, bár kétségtelen, Margit néni egy ízben sötétkék monoklival jött haza az eligazításról. Vagy talán az elszámolásról.

Sándor bácsi a háború előtti híres könyvkiadó és könyvesbolt hálózat tulajdonosainak, az Aczél-testvéreknek szegény rokona. Gondolom, nyugdíjas. Paula néni a pestközeli Csomád faluban nőtt fel. Ő az örök háztartásbeli, azaz hátébé.

A szóke, erős, izmos Juliska néniről nagyanyám azt mondta volna, hogy trampli. Takarítani jár, ahová csak hívják. Feri bácsi kárpitos, olyan, aki „házhoz megy”. Egyszer azt mondta a feleségének, hogy holnapra meghozom az afrikot, én pedig izgatottan vártam, hogy valami helyes ki afrikai szőrmók állatkával állít be. A szalmaszerű tömőanyag csalódást keltett. Zsuzsi tanul valahol, de meglehet, adminisztrátor, nem tudom, a köszönésen túl nincs miről társalognunk. A köztünk lévő hét-nyolc év áthidalhatatlan.

Már csak a mi szobánkat kell bemutatnom. Itt áll anyám rekamiéja, amelyet az ablakból eresztettek le kötélén, miután addigi otthonunk, a Síp utca huszonnégy alatti ház negyvenöt január 3-án délben bombatalálatot kapott. Másik könyvemben – *Mátyásföld, alkonyuló éden, 2013. Múlt és Jövő Kiadó* – elmeséltem, hogy éppen pisiletem a vécében, s már azon voltam, hogy leülök kakilni, amikor repülőzúgást hallottam. Légiriadó nem volt, nekem mégis furcsa érzésem támadt. Nem ültem le. A szoba felé igyekeztem. Az irdatlan robbanás, a porfelhő eloszlása után hátranéztem: a vécének már híre-hamva nem volt.

Dob utcai szobánkban a négy párnázott széket esténként összetolom, rajtuk alszom. Ruháinkat a három ajtós kombinált cseresznyefa szekrényben tartjuk. A barna kredenc edényekkel, külön polca könyvekkel van tele.

Telente fekete platnis, eléggé kicsiny vaskályhával fűtünk. Többnyire tojásbrikettel, ritkábban fával. A tüzelőt én hordom fel a pincéből. A nagy kerek faasztalt pótlappal tágíthatnánk, ha például vendégek jönnének. De nem jönnek.

Bútoraink, edényeink, könyveink tulajdonképpen a mátyásföldi villa kétszobás földszinti lakásának túlélői. Ott éltünk negyvennégy május elejéig, amikor is apám zseniális előérzete beköl-

töztetett a pesti gettónak kiszemelt Erzsébetvárosba. Ha ott maradunk a vidéknek számító nyaralótelepen, júniusban deportálnak Auschwitzba, vagy mint a nagynénemet, Bözsi nénit, Bergen-belsenbe.

Szüleimet „csak” annyiban érintette a nagypolitika, hogy a német megszállás alatt sárga csillagot kellett varrniuk a ruháikra, meg az én kék matrózkabátomra, valamint apámat, egy terménykereskedő cég könyvelőjét német katonák fogolyként dolgoztatták egy ferencvárosi garázsban.

Horthy kudarcos kiugrási kísérlete, október 15-e után, a nyilasterror heteiben pedig hármunkat, apámat, anyámat és engem – hetvenöt éves nagyanyám a gettóban maradhatott – elvittek a zuglói nyilasházba, puskát fogtak ránk, most belétek baszok egy golyót, mondta egy rohamsisakos fickó. Én hallottam már ezt az ígét, de jelentését nem ismertem. Azután több század magammal végighajtottak a Thököly, majd a Rákóczi úton, aztán Budán, a Fő utcán, a Bécsi úton, hogy az óbudai téglagyár szárítócsarnokában tölthessünk egy éjszakát. Nem bizonyítható, de valószínű, hogy minket Wallenberg hozott ki onnan, s így nem menetelhattünk tovább – ahogy Petőfi mondja – a „sötét, mélytitkú jövődő” felé.

Mi jött még? Újlipótváros, védett házak, melyek nem védtek meg attól, hogy egy borús novemberi napon a Szent István parkban, tizenöt-húsz lépésre a helyenként már vérvörös Dunától, apámat egy nyilas elrángassa mellőlünk, és belökje a nyugati határ, Hidegség, Balf, Fertőrákos irányába tartó, fegyveresek kísérette menetszlopba. Apámat ekkor láttuk utoljára.

Nekünk meg újra a gettó, az ostrom, a bombatalálatos vécé, a Gozsdu udvari óvóhely, s végül január 18-án: a *felszabadulás*. (Minderről bővebben a fent említett önéletrajzi ihletésű regényemben írok.)

Akárki akármit mond manapság: a politikai életben negyvenhatban derültebb volt az időjárás. „Hej, szellők, fényes szellők” fújtak, erről énekelt öreg és fiatal, mindenki, aki az elmúlt rendszerben megszenvedte sorsának „nyügét s nyilait”.

Szentigaz, egyes szellők kezdtek már szelekké szigorodni. Pártokba tömörültek a kommunisták, a szociáldemokraták, a kisgazdák és akik magukat parasztnak vallották, meg akik polgári életet akartak élni.

Megtörtént a földosztás, ez a valóban történelmi lépés vagy inkább ugrás. A kolhozosítással egyelőre csak ijesztgettek. A nagyüzemeket már államosították, de a kicsiket még nem. Magánkézből volt a színházak, a mozik zöme. Az iskolák közül jónéhányat egyelőre az egyházak tartottak fenn.

Tíz évesen ott tolongtam negyvenhat február elsején a Körönd közelében, ahol Tildy Zoltán kikiáltotta a köztársaságot, és fölvette az elnöki címet. Aztán ott szorongtam a Hősök terén, egész közel az emelvényhez, és meg voltam róla győződve, hogy Rákosi Mátyás személyesen nekem integet. Mellette Szakasits Árpád, a szocdem vezér rázta öklét, nem fenyegetőleg, hanem arra a jelszóra utalva, hogy „munkásoköl vasököl, oda csap, ahova köll.” Jobb szélről Veres Péter mosolygott bajsza alól a parasztpárt híveire. Nem tudtam, hogy ez ellenzéki nagygyűlés. A hatalmat ugyanis ekkor még a választásokon győztes kisgazdapárt gyakorolta. Anyám a szociáldemokraták pártjába lépett be. A következő választáson a kerületi szavazatszámmláló bizottság tagja lett.

Nem kopott meg arcomon a táborozáskor szerzett barna szín, máris kezdődött a 46/47-es tanév. Mivel a fent vázolt viszonyok – háború, gettó, téglagyár, védett ház, ostrom – miatt nem jártam ki az elemi harmadik osztályát, negyvenöt nyarán Gönczi tanító néni jóvoltából különbözeti vizsgát tettem, és mehettem a negyedikbe.

De most az ötödik tornyosult előttem. Valamilyen körzetesítési okból nekem az Eötvös József Gimnáziumban kellett folytatnom a tanulást.

A Reáltanoda utca nem esett messze otthonunktól, a Dob utca hetedik házától. Negyed órás könnyű sétával még csengetés előtt beeshettem a tanterembe.

Mi volt az első kérdés, amire nem tudtam a feleletet? Hát az, hogy hányadikba járok. Az Eötvös, a patinás gimnázium még elsősöknek tartotta azokat, akik a negyedikből kerültek oda. Tehát első gimnazista vagyok. Igen ám, de az állam bevezette a nyolc osztályos általános iskolát. Ezek szerint ötödikes lettem.

Mit mondjak, ha megkérdezik, hanyadikos vagyok? Első gimnazista. Ez jól hangzik, főleg ha a hangsúlyt a gimnazistára teszem. Ugyanakkor az ötödik mégis csak több, mint az első.

A kérdés elméleti maradt. Senki sem érdeklődött a tanulmányaim iránt. Újdonság volt az is, hogy meghaladtuk a tanítónénis életszakaszt. A tárgyakat tanárok, méghozzá férfiak tanították. Egyetlen nő sem lépett a katedrára. Hallottam, hogy egyes tanárok pofozzák a nebulót, nádpálcát suhogtatnak, körmöst osztogatnak. Szorongva figyeltem, ki lesz az első, akinek ilyesmit kell elszenvednie. Én nem, abban biztos voltam. Csintalanságon sosem járt az eszem, nem hogy el is követtem volna valamit.

Egyetlen pofon sem csattant el, fenék, köröm sértetlenül vésszelte át a tanévet. Talán az Eötvös, az elit gimi igazgatósága úgy érezte, hogy nem engedheti meg az erőszakot. Vagy az új kor szelleme diktálta a humánus nevelés módszerét?

Osztályfőnökünk, doktor Kaplonyi István a magyart és a latint tanította. Régebben paptanár volt, mondták, de erre csak az mutatott, hogy mindig fekete vagy sötétkék öltönyt viselt, haja, szemüvegének kerete is sötét volt. Órá el lehetett mondani, hogy tekintélyt parancsoló egyéniség. Halk, de határozott hangon próbálta belénk táplálni a conjugatiókat meg a declinatiókat, és egyszer sem akart minket meggyőzni, hogy az életben ezekre valaha is szükségünk lesz. Néha sikerült az unalmat olyan humoros megjegyzésekkel oszlatnia, mint az, hogy „összetéveszted, fiam, a kecsegve ringó fecskét a recsegve fingó kecskével”. Hálásak voltunk ezért, mert éreztük, megtalálja a mi stílusos nyelvi színvonalunkat.

Egy ízben kiejtette a száján, hogy negyvennégy éves. Hű, az anyja szemit, súgta padtársam, Imre. Ilyen öreg, és még tanít!